

Dit document is een geactualiseerd concept, opgesteld door de **Werkgroep Politiek**. Het bouwt voort op het eerdere **Tienpuntenplan** van Grootouders voor het Klimaat, en vertaalt die visie naar de realiteit van vandaag. Met nieuwe inzichten en aangescherpte prioriteiten wil dit plan richting geven aan beleid dat écht bijdraagt aan een rechtvaardige, duurzame en leefbare toekomst voor huidige én komende generaties.

Reacties, suggesties en aanvullingen van **grootouders en sympathisanten** zijn van harte welkom. Samen scherpen we dit concept verder aan tot een krachtig en breed gedragen oproep tot actie.

Toekomstplan: samen bouwen aan een leefbare wereld

Voorbij de grenzen van uitstel, nu handelen voor morgen.

De wereld staat op een kantelpunt. De geopolitieke spanningen nemen toe, grondstoffen worden schaarser, ecosystemen storten in, en het klimaat slaat steeds heftiger terug. De keuzes die we vandaag maken, bepalen of onze (klein)kinderen nog kunnen rekenen op een veilige, leefbare toekomst. De urgentie is nu. Uitstel is geen optie meer.

Daarom hebben wij als maatschappelijke beweging – gedragen door 8000 actieve sympathisanten en een potentieel bereik van 3 miljoen betrokken burgers – een krachtig en realistisch Toekomstplan in 10-punten opgesteld. Dit plan toont wat er nú nodig is om de fundamenten te leggen voor een samenleving die zowel sociaal rechtvaardig als ecologisch houdbaar is.

Maar dit is niet alleen een waarschuwing. Het is ook een uitnodiging. Een wenkend perspectief op een toekomst waarin mens en natuur weer in balans zijn. Een samenleving waarin schone lucht, gezond voedsel, betaalbare energie en een leefbare aarde geen luxe zijn, maar basisrechten. Waar economie en ecologie niet tegenover elkaar staan, maar elkaar versterken. Waar solidariteit en duurzaamheid hand in hand gaan, en waar gemeenschappen floreren in harmonie met hun leefomgeving.

Het plan biedt concrete handvatten voor toekomstige Kamerleden en coalitiepartners om te komen tot een regeerakkoord dat de diep noodzakelijke transitie op het gebied van energie, landbouw, economie en grondstoffengebruik niet alleen mogelijk maakt, maar versnelt.

Onze uitgangspunten zijn stevig verankerd in de Nederlandse Grondwet:

- Artikel 20 verplicht de overheid tot het waarborgen van bestaanszekerheid.
- Artikel 21 verplicht de overheid tot zorg voor een gezonde en veilige leefomgeving.
- Artikel 22 verplicht de overheid om de volksgezondheid te bevorderen.

In een tijd waarin oorlogen, hittegolven, overstromingen en voedselonzekerheid elkaar in hoog tempo opvolgen, is het de morele én wettelijke plicht van onze overheid om

leiderschap te tonen. Dat betekent: breken met beleid dat rooibouw pleegt op mens en natuur, en kiezen voor een koers die gericht is op herstel, rechtvaardigheid en veerkracht.

Het Toekomstplan is geen visie op papier, maar een oproep tot handelen. Nu.

1: Klimaatrechtvaardigheid en strategische autonomie zijn noodzakelijk

Een rechtvaardig klimaatbeleid is essentieel voor maatschappelijk draagvlak en politieke stabiliteit. Volgens de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR, rapport 106) moet rechtvaardigheid – naast doelmatigheid en rechtmatigheid – een volwaardige pijler van het Nederlandse klimaatbeleid zijn. Als de kosten van klimaatbeleid als oneerlijk worden ervaren, verliest de transitie haar legitimiteit.

Klimaatrechtvaardigheid is niet alleen cruciaal voor draagvlak, maar vormt ook een essentiële stap richting een ecologische samenleving – een samenleving waarin zorg voor mens en natuur hand in hand gaat, waarin solidariteit de basis vormt voor duurzame vooruitgang, en iedereen toegang heeft tot een gezonde leefomgeving.

De oorlog in Oekraïne en toenemende mondiale spanningen maken duidelijk dat veiligheid méér is dan militaire slagkracht. Klimaatverandering, biodiversiteitsverlies en afhankelijkheid van instabiele regio's voor voedsel en energie zijn zogenoemde risicovermenigvuldigers: ze vergroten de kans op conflicten, migratie, schaarste en geopolitieke druk.

Echte veiligheid vereist ecologische en maatschappelijke weerbaarheid. Dat betekent: een klimaatbestendige infrastructuur, robuuste ketens en strategische autonomie in essentiële levensbehoeften zoals voedsel, water en energie. Europa moet weerbaarder worden door regionale productie te versterken, boeren eerlijk te belonen en ecosystemen te herstellen als natuurlijke buffers tegen droogte, overstroming en pandemieën.

Defensiebeleid moet hierin ondersteunend zijn: door verduurzaming van krijgsmachten, samenwerking met civiele diensten bij rampen en inzet op lokale veerkracht en burgerparticipatie.

Maar duurzame veiligheid staat of valt met sociale rechtvaardigheid. Extra uitgaven aan defensie mogen niet ten koste gaan van zorg, onderwijs, huisvesting of bestaanszekerheid. Juist die voorzieningen vormen de ruggengraat van maatschappelijke stabiliteit. Want veiligheid is pas sterk als ze breed gedragen wordt – geworteld in ecologische balans, sociaal vertrouwen en democratische betrokkenheid.

Ook de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) onderstreept in haar recente rapport *“Te heet onder onze voeten”* (2025) dat klimaatbeleid pas echt effectief is als het gezondheid, bestaanszekerheid én leefomgeving integraal benadert. De RVS roept op tot een fundamentele herwaardering van publieke waarden, en benadrukt dat

klimaatrechtvaardigheid cruciaal is voor een samenleving die ecologisch én sociaal in balans is.

Grootouders voor het Klimaat onderschrijven deze visie:

- De sterkste schouders moeten de zwaarste lasten dragen.
- Bestaanszekerheid mag niet in gevaar komen.
- Iedereen moet kunnen meedoen aan de transitie.

De overstap naar een CO₂-neutrale samenleving vraagt forse investeringen van zowel overheid als burgers. Ondersteuning van huishoudens met lage inkomens – via woningisolatie, energiebesparing en eerlijke toegang tot duurzame energie – is cruciaal. Tegelijk moet vervuilende consumptie (zoals vliegreizen en vlees) zwaarder belast worden, zodat gedrag bijgestuurd wordt zonder kwetsbare groepen extra te belasten.

De Grondwet als moreel en juridisch kompas

Klimaatrechtvaardigheid is geworteld in de Nederlandse Grondwet:

- Artikel 20: bestaanszekerheid en eerlijke spreiding van welvaart
- Artikel 21: bescherming van de leefomgeving
- Artikel 22: bevordering van de volksgezondheid

Deze bepalingen vormen de basis voor toekomstgericht klimaatbeleid.

Toekomstperspectief betekent: we schuiven de kosten en schade niet door naar volgende generaties. Blijven inzetten op fossiele energie en uitputtende landbouw betekent dat onze kinderen opdraaien voor herstel. Daarom moeten de klimaat- en landbouwtransitie versneld én rechtvaardig worden gefinancierd – door ons, nu.

Helaas zijn deze drie artikelen nu nog erg vaag geformuleerd. Ze bevatten alleen een opdracht aan de regering en geven burgers geen aanspraak op respectievelijk bestaanszekerheid, een veilige leefomgeving en het wegnemen van bedreigingen voor hun gezondheid. Een sterkere en concretere formulering van deze grondwetsartikelen is daarom dringend noodzakelijk.

Sociale én strategische infrastructuur zijn onmisbaar

Volgens WRR-rapport 112 (*Mens en klimaat, 2025*) is het versterken van sociale infrastructuur – zoals buurtcentra, scholen en burgernetwerken – cruciaal om klimaatadaptatie maatschappelijk te verankeren. Deze structuren vergroten de veerkracht en zelfredzaamheid van burgers in een tijd van toenemende klimaatgevaren.

Burgerbetrokkenheid versterkt legitimiteit

Initiatieven zoals burgerberaden vergroten de acceptatie van moeilijke keuzes. Lokale zeggenschap over de opwek, opslag en verdeling van duurzame energie verhoogt vertrouwen én rechtvaardigheid.

Eerlijke handel en mondiale verantwoordelijkheid

Klimaatrechtvaardigheid stopt niet bij de grens. Nederland moet eerlijke ketens afdwingen, zodat klimaatbeleid niet ten koste gaat van mensenrechten, milieu of bestaanszekerheid elders in de wereld. De CSRD-richtlijn verplicht bedrijven tot transparantie over hun impact op mens en milieu – cruciaal voor het bestrijden van greenwashing.

Naar aanleiding van de recente uitspraak van het Internationaal Gerechtshof over Vanuatu wordt nog eens onderstreept dat klimaatverantwoordelijkheid niet vrijblijvend is. Nederland moet ook zijn verantwoordelijkheid nemen in het nakomen van het internationale klimaatdoel van \$100 miljard per jaar steun aan kwetsbare landen, bij voorkeur in de vorm van giften. Deze financiële toezegging is essentieel voor landen die het zwaarst worden getroffen door klimaatverandering, maar daar het minst aan hebben bijgedragen. Het is dan ook van groot belang dat het klimaatschadefonds zo snel mogelijk operationeel wordt, zodat rechtvaardige en tijdige compensatie mogelijk is voor landen die kampen met de verwoestende gevolgen van de klimaatcrisis.

Daarnaast is sterke IMVO-wetgeving (Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen) nodig, zodat bedrijven wereldwijd duurzaam en sociaal rechtvaardig handelen.

Niet afwentelen op volgende generaties

Het blijven inzetten op fossiele energie en uitputtende landbouwsystemen betekent dat we de herstelkosten doorschuiven naar onze kinderen en kleinkinderen. De klimaat- en landbouwtransitie moet versneld én rechtvaardig worden gefinancierd – door onze generatie.

De verwachte schade bij uitblijvende actie is immens. Alleen al in Nederland kan de jaarlijkse klimaatschade oplopen tot €8–9,6 miljard in 2100. Zonder aanpassing aan droogte, wateroverlast en funderingsproblemen dreigt een totaal verlies van €77 tot €174 miljard in de komende decennia. Ook Europa voelt de gevolgen: in de EU bedroeg de schade door extreem weer de afgelopen jaren gemiddeld €44,5 miljard per jaar, met vooruitzichten tot wel €120 miljard per jaar bij 2 graden opwarming. Wereldwijd zijn de vooruitzichten ronduit verontrustend. Volgens recente wetenschappelijke publicaties kan de wereldwijde economische schade oplopen tot \$38 biljoen per jaar rond 2050, met een mogelijke inkomensdaling van bijna 20 %. Zelfs bij beperkte opwarming wordt gerekend op een structureel verlies van 1–8 % van het mondiale BBP.

Dat geld besteden aan het herstellen van steeds terugkerende schade is dweilen met de kraan open. Het is vele malen zinvoller en doelmatiger om die middelen te investeren in de opbouw van een ecologische samenleving – één die klimaatbestendig, sociaal rechtvaardig en economisch veerkrachtig is. Door te kiezen voor structurele oplossingen in plaats van symptoombestrijding, bouwen we aan een toekomst die mens en natuur beschermt in plaats van voortdurend achter de feiten aan te lopen.

Het is aan ons om te voorkomen dat toekomstige generaties de prijs betalen voor onze traagheid – en tegelijkertijd het pad vrij te maken voor een veerkrachtige, rechtvaardige en ecologische samenleving.

2. Neem de Grondwet serieus – Klimaatrecht is mensenrecht

Grondwet Artikel 21 verplicht de overheid zorg te dragen voor een leefbare omgeving. Dat betekent: klimaatverandering tegengaan (mitigatie), mensen beschermen tegen klimaatrisico's (adaptatie), natuur en biodiversiteit behouden, en zorgen voor schone lucht en water. Op al deze punten is versnelling noodzakelijk.

Versnel de klimaatambitie – stel 2040 als doel.

De Wetenschappelijke Klimaatraad en het Europees Parlement pleiten voor klimaatneutraliteit in 2040. Alleen met heldere keuzes, krachtige uitvoering en coördinatie op hoog niveau kan deze doelstelling haalbaar worden. Eén nationaal aanspreekpunt met doorzettingsmacht binnen het kabinet is cruciaal.

Gezondheid in het geding – lucht en water als mensenrechten.

Fossiele verbranding veroorzaakt ernstige luchtvervuiling, met direct merkbare gezondheidsklachten – van fijnstof rond snelwegen tot roetuitstoot door allesbranders. Ook waterkwaliteit lijdt onder stikstof, landbouwgif en neerslag van uitlaatgassen. Schone lucht en schoon water zijn geen luxe, maar een mensenrecht, zoals bevestigd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. De EU riep recent lidstaten op deze rechten te beschermen in nationaal beleid en wetgeving.

Natuur beschermen is jezelf beschermen.

Een gezonde bodem, robuuste natuur en voldoende biodiversiteit zijn geen 'luxeprojecten', maar basisvoorwaarden voor onze voedselvoorziening, drinkwaterkwaliteit en bescherming tegen klimaatimpact. Natuurherstel is daarmee ook een investering in volksgezondheid en veiligheid.

Wetten zijn er – handhaving ontbreekt.

Hoewel er nationale wetten, EU-richtlijnen en internationale verdragen bestaan, schiet de handhaving tekort. Richtlijnen worden te laat of te beperkt doorgevoerd, en de naleving is zwak. Dat leidt tot rechtszaken zoals de Urgenda-uitspraak of de stikstofcrisis rond de PAS-regeling. Alleen via de rechter en de omweg van internationale verdragen worden grondwettelijke plichten afgedwongen. Dit toont aan dat de Grondwet onvoldoende wordt beschermd in nationale wetgeving.

Maak toetsing mogelijk – geef de Grondwet kracht.

Nederland kent nog altijd een toetsingsverbod (Artikel 120 Grondwet). Dat belemmert rechters om wetgeving te toetsen aan onze grondrechten. Toetsing moet mogelijk worden – via de rechter of een Constitutioneel Hof, ook voor sociale grondrechten.

Veranker rechten van toekomstige generaties.

Grootouders voor het Klimaat pleiten voor versterking van Artikel 20 (bestaanszekerheid) en Artikel 21 (leefomgeving) door de rechten van toekomstige generaties expliciet op te nemen in de Grondwet. Klimaatrechtvaardigheid vereist dat niet alleen wij, maar ook onze (klein)kinderen, recht hebben op een veilig, gezond en leefbaar bestaan.

3. Versterk vergunningverlening, toezicht en handhaving – voor milieu én gezondheid

De recente ontwikkelingen rond Tata Steel en Chemours maken pijnlijk duidelijk dat de huidige vergunningen burgers onvoldoende beschermen tegen klimaatvervuiling, milieuschade en gezondheidsrisico's. Met name omwonenden worden blootgesteld aan kankerverwekkende stoffen, fijnstof en PFAS, met bewezen gevolgen voor longen, hart- en bloedvaten, en de ontwikkeling van kinderen. Dat is in strijd met de Grondwet (artikelen 21 en 22) én met Europese mensenrechten, waarin een gezonde leefomgeving expliciet als mensenrecht wordt erkend.

Structurele zwakte in het stelsel.

De Adviescommissie Van Aartsen concludeerde al dat de 29 omgevingsdiensten in Nederland kampen met een gebrek aan onafhankelijkheid, capaciteit en deskundigheid. Gemeenten hebben nog te veel invloed op hun functioneren, waardoor belangenverstrengeling dreigt. De Tweede Kamer steunde de aanbeveling voor centrale regie en ingrijpen door het Rijk bij onderpresterende diensten. Toch kiest het kabinet voor een voorzichtige “interbestuurlijke aanpak” met tweejaarlijkse evaluaties.

In het meest recente onderzoek naar het stelsel van Vergunning, Toezicht en Handhaving (VTH) blijkt dat er weliswaar meer personeel is, maar dat het aantal geactualiseerde vergunningen achterblijft. Nog steeds zijn niet alle omgevingsdiensten volledig bevoegd, en handhaving blijft ondermaats: in minder dan 1% van de inspecties wordt een dwangsom opgelegd. Dit is zorgwekkend, want gezondheidsschade blijft hierdoor voortduren.

Wetgeving aanscherpen en beter luisteren naar omwonenden.

Er is dringend behoefte aan heldere, afdwingbare wetgeving die ruimte biedt voor verscherpte vergunningseisen, met nadrukkelijke aandacht voor gezondheidseffecten. Bezwaarprocedures van burgers moeten serieus worden genomen, zodat zij niet genoodzaakt zijn via de rechter hun grondrechten af te dwingen. De Kaderrichtlijn Water vereist bovendien dat Nederland uiterlijk in 2026 aan de kwaliteitseisen voldoet – wat nog lang niet het geval is.

Zonder krachtige en onafhankelijke handhaving van milieuregels blijft bescherming van mens en milieu een papieren belofte. De overheid moet niet alleen zorgen voor schone lucht, water en bodem, maar ook actief gezondheidsschade voorkomen, zoals wettelijk en moreel verplicht.

4. De vervuiler betaalt – een noodzaak voor gezondheid, rechtvaardigheid en geopolitieke stabiliteit

In een tijd waarin de gevolgen van klimaatverandering steeds zichtbaarder worden – van droogte en overstromingen tot verlies aan biodiversiteit en schade aan volksgezondheid – is het niet langer houdbaar dat vervuiling goedkoop is, en verduurzaming duur. Tegelijkertijd groeit het besef dat onze afhankelijkheid van fossiele energie niet alleen ecologisch onverantwoord is, maar ook geopolitiek riskant. Daarom is het noodzakelijk dat Nederland,

in lijn met Europese ambities en het recente Draghi-rapport over de toekomst van de Europese economie, kiest voor fundamentele hervormingen: weg van fossiele subsidies, richting een economie binnen de grenzen van wat de planeet aankan.

Binnen planetaire grenzen blijven

De wetenschap is duidelijk: we overschrijden meerdere planetaire grenzen, zoals die voor klimaatverandering, stikstofuitstoot, biodiversiteitsverlies en chemische vervuiling. Als we doorgaan op de huidige voet, riskeren we onomkeerbare schade aan de leefomgeving – en daarmee ook aan de bestaanszekerheid en gezondheid van huidige én toekomstige generaties. Het beginsel ‘de vervuiler betaalt’ is essentieel om deze trend te keren.

Stoppen met fossiele subsidies: gezond verstand én morele noodzaak

In Nederland wordt de fossiele industrie nog steeds ondersteund met €40 tot €46 miljard per jaar aan belastingvoordelen en andere vormen van subsidie. Daarmee worden niet alleen vervuilende productie en consumptie in stand gehouden, maar worden ook schonere alternatieven kunstmatig op achterstand gezet. Die subsidies staan haaks op de eigen duurzaamheidsdoelen van Nederland, het Klimaatakkoord van Parijs én het grondwettelijk recht op een gezonde leefomgeving.

Wat erger is: fossiele subsidies ondermijnen de volksgezondheid. Door uitstoot van fijnstof, stikstofoxiden en andere giftige stoffen – zoals die vrijkomen bij zware industrie en verkeer – lopen omwonenden verhoogde risico's op longziekten, hartproblemen en zelfs kanker. Het is onaanvaardbaar dat deze schade vooral terechtkomt bij kwetsbare groepen, terwijl de vervuilers profiteren van publieke middelen.

Strategische autonomie: lessen uit het Draghi-rapport.

Het rapport van voormalig ECB-voorzitter Mario Draghi (2024) onderstreept dat Europa zijn economische veerkracht en geopolitieke onafhankelijkheid alleen kan waarborgen door afscheid te nemen van fossiele afhankelijkheid. Draghi noemt massale publieke investeringen en een stevig klimaatbeleid cruciaal voor een toekomstbestendige Europese economie. Hij pleit voor “open strategische autonomie”: minder afhankelijk van externe energieleveranciers en kwetsbare aanvoerlijnen, en sterker in eigen industriële innovatie. Het uitfaseren van fossiele subsidies is hierin een logische én urgente stap.

Prijsprikkels als versneller van de transitie.

Een eerlijke prijs op vervuiling helpt om productie en consumptie te verschuiven naar duurzame alternatieven. Dat kan via:

- Versnelling van het Europese emissiehandelssysteem (ETS), inclusief het afschaffen van gratis uitstootrechten;
- Verhoging van de nationale CO₂-heffing, zolang ETS-prijzen tekortschieten;
- Uitbreiding van het Europese Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) naar alle CO₂-intensieve producten;
- Afschaffing of herschikking van btw ten gunste van duurzame producten;
- Specifieke milieubelastingen, o.a. op autoverkeer (kilometerheffing naar uitstoot en gewicht), luchtvaart (hogere vliegtaks, EU-kerosineheffing) en scheepvaart.

Deze prijsprikkels moeten gepaard gaan met sociale compensatie: door lasten op arbeid te verlagen en de koopkracht van huishoudens te beschermen via inkomensmaatregelen en belastingverschuiving. Zo zorgen we ervoor dat iedereen mee kan in de transitie – niet alleen de sterksten.

Naar een eerlijke en toekomstgerichte belastingstructuur.

Om de benodigde omslag te realiseren stellen wij voor om op korte termijn werk te maken van:

- Een verschuiving van btw naar een koolstofbelasting (BTK) en een milieuschadebelasting (BTM);
- Differentiatie van de winstbelasting op basis van de milieu-impact van bedrijven, transparant gemaakt via energie- en emissieverslagen in jaarrekeningen;
- Het Verdrag van Aarhus, dat die transparantie regelt, dient daartoe overeind te blijven. Het verdrag is van groot belang voor het herstel van vertrouwen in de politiek. Het verdrag is gericht op het bevorderen van participatie en transparantie. De burger dient geïnformeerd te worden om mee te kunnen praten, mee te kunnen beslissen en toegang te kunnen krijgen tot de rechter. Dat alles is van groot belang in een democratie waarin ook belangen van minderheden beschermd moeten worden.
- Het structureel afbouwen van fossiele subsidies, zoals al beloofd werd in het Nationaal Milieubeleidsplan (2001), maar nooit werd waargemaakt.

De energietransitie versnellen is geen luxe of moreel streven alleen – het is een voorwaarde voor economische stabiliteit, volksgezondheid en geopolitieke weerbaarheid. De tijd van pappen en nathouden is voorbij. Het principe ‘de vervuiler betaalt’ moet de norm worden in al ons beleid. Alleen dan kunnen we onze economie, onze planeet en onze samenleving voorbereiden op een leefbare toekomst binnen de grenzen van wat de aarde aankan.

5. Versterk wettelijke normen – bouw aan een duurzame industriepolitiek

De afgelopen jaren is in het klimaatbeleid te veel vertrouwd op subsidies. Hoewel kabinetten het belang van normering en beprijzing retorisch onderstreepten, bleef in de praktijk het zwaartepunt liggen bij subsidies. Deze leiden vaak tot bureaucratische complexiteit, onvoorspelbare uitkomsten en een structurele belasting op de overheidsbegroting – een last die uiteindelijk bij toekomstige generaties terechtkomt. Daarom is het dringend nodig om steviger in te zetten op wettelijke normen en duidelijke verplichtingen, ondersteund door een strategische industriepolitiek op nationaal én Europees niveau.

Normering werkt – tijd voor opschaling.

Juridische normen hebben zich bewezen als krachtig instrument. Denk aan emissiestandaarden voor voertuigen en de bouwnormen voor energiezuinige woningen. In sectoren waar marktprikkels en subsidies niet voldoende sturen, bieden wettelijke verplichtingen helderheid, rechtszekerheid en gelijk speelveld voor bedrijven.

Industriepolitiek voor de 21e eeuw.

De groene transitie vereist meer dan individuele maatwerkafspraken en versnipperde subsidies. Wat nodig is, is een gerichte en strategische industriepolitiek, zowel op nationaal niveau als binnen de EU. Nederland moet hierin niet achteroverleunen, maar het voortouw nemen. De Europese Green Deal en het Industrial Deal Act-programma bieden aanknopingspunten voor gecoördineerde actie. Net zoals de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) na de Tweede Wereldoorlog leidde tot gezamenlijke industriële planning, moet nu een gezamenlijke strategie worden ontwikkeld voor de noodzakelijke energie-, materiaal- en productieketens in een duurzame economie. Dat betekent: herwaardering van strategische productiecapaciteit binnen Europa, afbouw van overcapaciteit in fossiele sectoren en investeringen in circulaire, groene industrieën.

Concrete voorstellen voor normering en wetgeving:

- Verleng de wettelijke terugverdientijd voor energiebesparingsmaatregelen bij bedrijven tot 10 jaar, zodat meer maatregelen onder de bestaande besparingsplicht vallen.
- Verplicht het gebruik van volledig recyclebare verpakkingen voor producenten en importeurs.
- Leg wettelijke termijnen vast voor het moderniseren van industriële installaties conform de Best Beschikbare Technieken (BBT). Als bedrijven zoals Tata Steel modernisering traineren, moeten bestuurders daar persoonlijk aansprakelijk voor kunnen worden gesteld.
- Maak toekomstgerichte industriële planning wettelijk verplicht op Europees niveau: bepaal hoeveel raffinaderijen, hoogovens of gasinstallaties in de EU nodig zijn binnen een klimaatneutraal pad, en sluit overcapaciteit waar nodig. Zo beperken we afhankelijkheid van externe energiebronnen én voorkomen we onnodige milieuschade.
- Introduceer een wettelijke verplichting voor financiële instellingen om een stijgend minimumpercentage duurzame beleggingen te voeren. Dat versnelt de heroriëntatie van kapitaalmarkten en zorgt dat groene investeringen de norm worden.
- Veranker burgerparticipatie wettelijk in de energiewet: verplicht het bevoegd gezag tot toepassing van “maatschappelijke vergunningverlening”, waarbij energiecoöperaties en omwonenden worden betrokken en zeggenschap krijgen.
- Stel een wettelijke resultaatverplichting in voor minimaal 51% lokaal eigendom in duurzame energieprojecten op land, zodat burgers niet alleen de lasten maar ook de lusten van de energietransitie delen.

Rechtvaardig, efficiënt en toekomstgericht.

Het versterken van wettelijke normen biedt niet alleen helderheid en gelijkheid voor bedrijven, maar ook bescherming voor burgers en het milieu. Het stimuleert innovatie en zorgt dat vervuilers niet langer hun maatschappelijke kosten afwentelen op anderen. In combinatie met een doordachte industriepolitiek – gericht op duurzaamheid, strategische autonomie en sociale rechtvaardigheid – wordt normering hét fundament onder een leefbare en concurrerende economie in Nederland en Europa.

6. Versnellen van de energietransitie: goedkoper, gezonder, dichter bij de mensen en geopolitiek noodzakelijk

De energietransitie is geen abstract toekomstplan meer, maar een dringend vereiste in het licht van de klimaatcrisis, geopolitieke spanningen en de groeiende economische ongelijkheid. Toch blijft de omschakeling naar duurzame energie in Nederland achter. Netcongestie, personeelstekorten, onzekere elektriciteitstarieven en een gebrek aan zeggenschap bij burgers vertragen de voortgang. De gevolgen zijn voelbaar: energiearmoede groeit, het draagvlak brokkelt af en de afhankelijkheid van instabiele regimes blijft bestaan.

Tegelijkertijd is het alternatief steeds duidelijker en aantrekkelijker. Uit recente rapporten van het onafhankelijke onderzoeksinstituut Ember blijkt dat hernieuwbare energiebronnen zoals zon en wind in Europa nu al structureel goedkoper zijn dan fossiele energie en kernenergie. In de eerste helft van 2024 kwam voor het eerst meer dan 30% van de elektriciteit in de EU uit zonne- en windenergie. Fossiele brandstoffen leverden 27% van de elektriciteit, een daling van 17%. Volgens Ember kan de EU in 2035 een bijna volledig schone elektriciteitsvoorziening bereiken zónder hogere systeemtarieven dan nu—en met meer dan €1 biljoen aan besparingen ten opzichte van fossiele energie. Dit is niet alleen klimaatbeleid, het is ook economisch en geopolitiek gezond verstand.

Energiebeleid als industriepolitiek.

Wat deze transitie nodig heeft, is geen eindeloze reeks subsidies, maar een krachtige nationale én Europese industriepolitiek. Net zoals na de Tweede Wereldoorlog de Europese Kolen- en Staalgemeenschap (EGKS) de samenwerking structureerde, is nu een nieuwe industriële strategie nodig: gericht op het opbouwen van Europese productiecapaciteit voor windturbines, batterijen, netversterking en circulaire technologieën. Nederland moet hierin vooroplopen met duidelijke keuzes en regie, in plaats van achter de feiten aan te lopen.

Versnelling door wetgeving en zeggenschap.

Om de transitie eerlijk en effectief te maken, zijn bindende regels nodig die verduurzaming afdwingen en versnellen. Bijvoorbeeld door:

- Vergunningstrajecten wettelijk te beperken tot maximaal twee jaar.
- Lokale gemeenschappen wettelijk minimaal 51% zeggenschap te geven in wind- en zonneprojecten.
- Een voorkeurspositie te geven aan energie-initiatieven van burgers en coöperaties.
- Energiedelen wettelijk te verplichten via de Energiewet, zodat opgewekte stroom lokaal beschikbaar komt tegen voorspelbare, lage tarieven.
- Een deel van de windcapaciteit op zee te reserveren voor coöperatieve projecten en MKB-elektrificatie, in plaats van vooral de zware industrie.

Daarnaast moet de elektriciteitsinfrastructuur sneller worden versterkt en beter worden afgestemd op decentrale opwekking. De productie van groene waterstof voor de zware industrie moet aanvullend zijn en niet concurreren met directe elektrificatie voor burgers en kleine bedrijven.

Kosten, gezondheid en klimaateffecten.

De investeringen in hernieuwbare energie verdienen zichzelf niet alleen terug in euro's, maar ook in gezondheid. Schonere lucht leidt tot minder astma, hartziekten en vervuilingserelateerde sterfte. Een versnelde transitie verlaagt bovendien de maatschappelijke kosten van klimaatverandering en maakt Nederland minder kwetsbaar voor geopolitieke druk, zoals de recente energiecrisis aantoonde.

Kernenergie en CO₂-verwijdering: geen afleiding, maar aanvulling.

Kernenergie vereist een realistische kosten-batenanalyse. Nieuwe centrales zijn duur, traag inzetbaar en kennen lange vergunningstrajecten. Ook zogeheten Small Modular Reactors (SMR's) worden vaak genoemd als oplossing, maar volgens energie-expert EMBER zullen deze op z'n vroegst pas ná 2035 op schaal beschikbaar zijn – te laat om bij te dragen aan de urgente klimaatdoelen. Wind en zon leveren intussen wél al duurzame, goedkope energie. EMBER toont bovendien aan dat verdere groei van wind en zon in Europa zelfs zonder kernenergie een 95% schoon energiesysteem mogelijk maakt vóór 2035. Kernenergie mag dus geen afleiding worden van wat nú al werkt.

Waar procesaanpassingen bij vervuilende industrieën uitblijven, moet CO₂-afvang verplicht worden. Voor de langere termijn zijn projecten voor CO₂-verwijdering nodig om resterende emissies te compenseren. Denk aan kleinschalige BECCS-projecten (biomassa met afvang en opslag) mits duurzaam geproduceerd, bijvoorbeeld bij een van de te sluiten kolencentrales.

De energietransitie is geen kostenpost, maar een kans: op schonere lucht, betaalbare energie en strategische autonomie. Nederland en Europa kunnen de overstap maken naar een vrijwel volledig hernieuwbare energievoorziening vóór 2035—mits we kiezen voor duidelijke wetgeving, eerlijke zeggenschap, en een industriepolitiek die investeert in de economie van de toekomst.

De middelen zijn er. De technologie is er. Nu is het tijd voor politieke moed.

7. Versnellen naar een natuurinclusieve en circulaire landbouw: gezond voedsel, gezonde bodem, gezond klimaat

De landbouw is zowel slachtoffer als mede-veroorzaker van klimaatverandering, biodiversiteitsverlies en watervervuiling. In Nederland is de sector verantwoordelijk voor ongeveer 13% van de binnenlandse broeikasgasuitstoot – waarvan ruim 60% afkomstig is van de veehouderij. Wanneer de uitstoot van veenweidegebieden en de import van veevoer uit ontboste gebieden wordt meegerekend, ligt dit percentage fors hoger. Nederland heeft de hoogste veedichtheid van Europa, met bijbehorende stikstofuitstoot, mestoverschotten en landschapsverarming.

Dit model is niet houdbaar. Het put bodem, water, natuur én boeren uit. Tegelijkertijd beschikt Nederland juist over unieke kansen om internationaal voorop te lopen met een fundamenteel ander landbouwsysteem: natuurinclusief, circulair en regeneratief.

Volgens het Landinzicht-rapport van Urgenda (2024) kan Nederland binnen de planetaire grenzen ruim voldoende, gezond en gevarieerd voedsel produceren voor de eigen bevolking. Hiervoor is het niet nodig om afhankelijk te blijven van kunstmest, bestrijdingsmiddelen of grootschalige import van veevoer. Integendeel: het rapport toont aan dat met slimme gebiedsinrichting, het herstel van bodemleven en een focus op plantaardige productie, een duurzame en klimaatbestendige voedselvoorziening haalbaar is. Daarbij komt: een transitie naar meer plantaardig en lokaal geproduceerd voedsel levert gezondheids-, klimaat- én biodiversiteitswinst op.

Een toekomst voor boeren binnen de draagkracht van natuur en klimaat.

Een omslag is nodig, maar hoeft niet te betekenen dat er minder boeren zijn – wél minder dieren, minder externe inputs en een rechtvaardiger verdeling van land en inkomen. Door te kiezen voor regeneratieve landbouw, waarin boeren worden beloond voor bodemherstel, waterbeheer en biodiversiteit, ontstaat een toekomstbestendig verdienmodel. Boeren kunnen dan minder afhankelijk worden van export, kunstmest en veevoerimport, en juist meer waarde toevoegen via kwaliteit, biodiversiteit en korte ketens.

Het Landinzicht-rapport laat zien dat met de juiste beleidskeuzes – waaronder gerichte investeringen, een eerlijke prijs voor duurzaam geproduceerd voedsel, en ruimtelijke sturing – landbouwgrond kan worden ingezet op een manier die bijdraagt aan klimaatadaptatie, natuurherstel en voedselzekerheid. Dit betekent ook: ruimte maken voor het vernatten van veenweidegebieden, het aanleggen van bufferzones en het versterken van landschapskwaliteit.

Een verschuiving van dierlijke naar plantaardige eiwitten versterkt al deze voordelen en past binnen de ambities van de Europese Green Deal en de Farm to Fork-strategie. Daarbij helpt het de ecologische voetafdruk van het Nederlandse voedselsysteem drastisch te verlagen.

Onze voorstellen voor een toekomstbestendige landbouw.

Om deze noodzakelijke transitie daadwerkelijk te realiseren zijn structurele beleidsmaatregelen nodig:

- Versnel de herinrichting van het landelijk gebied via een nationale grondbank, die grond vrijmaakt uit de veehouderij en deze verpacht aan natuurinclusieve boeren.
- Maak landbouwsubsidies doelgericht: alleen boeren die bijdragen aan klimaat, natuur en dierenwelzijn krijgen ondersteuning. Bij niet voldoen aan criteria (cross compliance): afbouw van subsidies.
- Voer een nationale heffing in op broeikasgasemissies uit de landbouw (CO₂, methaan, lachgas), zolang de sector nog buiten het Europese emissiehandelssysteem valt.
- Halveer het gebruik van bestrijdingsmiddelen voor 2030, conform EU-doelstellingen, ook als dit ten koste gaat van exportvolume.
- Breng het biologische landbouwareaal in 2030 naar minimaal 25%, in lijn met EU-afspraken. Investeer in omschakelondersteuning, afzet en consumentenvoorlichting.
- Stop speculatie met landbouwgrond, met name waar het gaat om gronden waarvan de bestemming wijzigt naar woningbouw of infrastructuur. Grond is publieke ruimte.
- Faciliteer het uitkopen en herplaatsen van landbouwbedrijven die onhoudbare druk leggen op natuur en leefomgeving, met een eerlijk sociaal plan.

- Investeer gericht in regeneratieve landbouwpraktijken, waaronder strokenteelt, agroforestry, gesloten kringlopen en bodembeheer. Boeren moeten hier structureel voor worden beloond.
- Stel een langetermijnvisie op voor nationale voedselsoevereiniteit, die gezondheid, ecologie, landschapskwaliteit en eerlijke inkomens in balans brengt en werk daarin samen met jonge boeren die toekomstperspectief willen hebben.

Een andere landbouw is niet alleen nodig, maar mogelijk.

De huidige landbouwpraktijk overschrijdt meerdere planetaire grenzen en beschadigt zowel boeren als burgers. Maar met gerichte keuzes – gebaseerd op inzichten uit o.a. het Landinzicht-rapport – kan Nederland koploper worden in de omslag naar een landbouw die voedselzekerheid garandeert, de biodiversiteit versterkt, het klimaat helpt herstellen en boeren bestaanszekerheid biedt.

Het doel moet helder zijn: een veerkrachtige landbouw met minder dieren, meer natuur, meer waarde per hectare, en boeren die met trots en vertrouwen naar de toekomst kijken. Hiervoor is een reductie van de veestapel onvermijdelijk – niet als doel op zich, maar als noodzakelijke voorwaarde voor een leefbaar land en leefbare aarde.

8. Maak de duurzame gebouwde omgeving voor iedereen betaalbaar en leefbaar

De transitie naar een klimaatneutrale gebouwde omgeving is onmisbaar voor het behalen van de klimaatdoelen, maar komt nog te langzaam en te ongelijk op gang. De warmtetransitie vraagt om een fundamentele omschakeling: van aardgas naar duurzame, collectieve en individuele alternatieven. Tegelijkertijd is deze opgave voor veel huishoudens financieel en praktisch nauwelijks te overzien.

Uit recente rapporten van onder andere Urgenda, het Planbureau voor de Leefomgeving en NL2120 blijkt dat juist de wijken met slecht geïsoleerde woningen én de laagste inkomens achterblijven in de verduurzaming. Zonder gerichte ondersteuning dreigt energiearmoede verder toe te nemen en groeit de weerstand tegen collectieve verduurzaming. Klimaatrechtvaardigheid betekent dat deze wijken en huishoudens voorrang krijgen in beleid en investeringen.

Daarnaast is het potentieel voor energiebesparing, lokale opwekking en groene inrichting in de gebouwde omgeving groot, maar versnipperd en onvoldoende ontsloten. Veel mensen willen wel, maar stuiten op gebrekkige informatie, hoge kosten en onduidelijke regelingen.

Versnelling vereist sturing, solidariteit en systeemverandering.

Om de transitie daadwerkelijk haalbaar en betaalbaar te maken, is naast technische innovatie in samenspraak met bewoners, vooral bestuurlijke en sociale innovatie nodig. Dat betekent: centrale regie, integrale ruimtelijke ordening, krachtige rol voor woningcorporaties en energiegemeenschappen, en een betrouwbare overheid die huishoudens niet opzadelt met kosten die ze niet kunnen dragen.

Tegelijkertijd moeten nieuwbouwopgaven in samenhang met klimaat- en grondstoffenbeleid worden aangepakt. Daarom is biobased bouwen essentieel. Door te bouwen met natuurlijke materialen zoals hout, hennep en stro ontstaat niet alleen een CO₂-negatieve bouwmethode, maar wordt ook de afhankelijkheid van schaarse, energie-intensieve bouwmaterialen verminderd. Dit versterkt de lokale economie, slaat koolstof op in gebouwen, verlaagt de stikstofuitstoot en bevordert de bodemgezondheid.

Onze voorstellen voor een eerlijke, versnelde en circulaire verduurzaming:

- Voer een Nationaal Isolatieoffensief uit, met voorrang voor slecht geïsoleerde woningen in kwetsbare wijken en gemeenschapsvoorzieningen. Koppel dit aan sociale programma's voor werkgelegenheid en scholing in de energietransitie.
- Waarborg betaalbaarheid voor lage inkomens, via aanvullende subsidies, gunstige leningen of een woonlastenwaarborg. Zo wordt voorkomen dat verduurzaming leidt tot hogere woonlasten.
- Bevorder decentrale opwekking en energiedelen, o.a. door het behoud van salderingsmogelijkheden en het opheffen van terugleverboetes. Lokale energiecoöperaties moeten toegang krijgen tot het net en ondersteuning bij opslag en balancering.
- Versterk de rol van energiegemeenschappen bij de aanleg van warmtenetten, waarbij restwarmte en duurzame elektriciteit lokaal worden benut, en bewoners mede-eigenaar zijn van de infrastructuur.
- Voer verplichte energieprestaties in bij woningverkoop en nieuwe huurcontracten, met heldere normen en handhaving. Ook dit draagt bij aan versnelling en eerlijkheid in de verduurzaming.
- Stimuleer natuurinclusief en biobased bouwen, o.a. door wettelijke doelen voor biobased materiaalgebruik, structurele stimulering van lokale productieketens (zoals houtbouw) en het opnemen van biobased en circulaire bouwmethoden in het Bouwbesluit.
- Vergroen bestaande wijken, door bomen en waterbuffers aan te leggen en deze te verankeren in de ruimtelijke ordening. Dit verhoogt de leefkwaliteit, verlaagt hittestress en bevordert biodiversiteit.
- Zet de ruimtelijke ordening weer centraal, via een krachtige, integrale regie op nationaal niveau. Hiervoor is een volwaardige Minister van Ruimtelijke Ordening nodig, die klimaat, wonen, mobiliteit, energie en landbouw in samenhang met de betrokken burgers bestuurt. Alleen zo kunnen verrommeling van het landschap, verdozing en woningnood worden aangepakt én tegelijkertijd natuur, bodem en water worden versterkt.

Een eerlijke, duurzame en circulaire gebouwde omgeving is haalbaar — mits er politieke wil is voor versnelling, rechtvaardigheid én innovatie. Biobased bouwen, energiearmoedebestrijding en gebiedsgerichte samenwerking zijn daarbij geen randvoorwaarden, maar de kern van de oplossing.

9. Maak de industrie circulair, schoon en klimaatneutraal – binnen planetaire grenzen

Het huidige beleid probeert bestaande industrie in Nederland te houden met behulp van megasubsidies zonder zich ernstig af te vragen of een activiteit op lange termijn nodig of haalbaar is. Tata Steel is een sprekend voorbeeld: ondanks de ernstige gezondheidsschade in de IJmond en het ontbreken van een robuust businessplan, worden miljarden gereserveerd voor vergroening zonder duidelijke voorwaarden of toetsing aan publieke belangen. Een scenario waarbij de vervuilende cokesovens verdwijnen en Nederland zich specialiseert in hoogwaardige verwerking van schoon geproduceerd halffabricaatstaal – zoals ook beschreven in het rapport *Wijmond (Urgenda)* – blijft structureel onderbelicht in het nationale debat. Andere alternatieve toekomst, zoals het volledig sluiten van de hoogovens of transformatie tot een groene campus voor circulaire maakindustrie, worden niet volwaardig onderzocht, terwijl deze wél beter kunnen aansluiten bij gezondheid, klimaatdoelen en regionale economie. Intussen claimt ook de kunstmestindustrie, die destijds op goedkope aardgasprijzen kon teren, een fors aandeel van de duurzame windstroom om te vergroenen – stroom die daarmee niet beschikbaar is voor huishoudens, MKB of decentraal eigendom.

Ook het agro-industriële complex – van veevoerbedrijven tot supermarkten – draagt structureel bij aan mondiale natuurvernietiging en klimaatverandering, terwijl de meerwaarde niet terecht komt bij de primaire producent, de boer. Het innovatiebeleid moet worden bijgesteld richting circulaire, schone en toekomstbestendige industrie. Bedrijven die niet binnen redelijke termijn klimaatneutraal kunnen opereren of de omgeving langdurig blijven vervuilen, moeten aan een streng tijdpad voor verbetering worden gehouden in plaats van gesubsidieerd.

Verzekeraarbaarheid van economie staat onder druk

Grote internationale verzekeraars zoals Allianz en herverzekeraars zoals Siwss RE en Munich Re waarschuwen dat klimaatverandering, extreme weersomstandigheden en biodiversiteitsverlies steeds meer risico's vormen voor economieën wereldwijd. Bedrijven, woningen en infrastructuur in risicogebieden worden door stijgende klimaatrisico's moeilijker of zelfs helemaal niet meer verzekeraar. Dit leidt niet alleen tot hogere premies en grotere financiële onzekerheid, maar ondermijnt ook investeringen en stabiliteit in cruciale sectoren. Als deze trend doorzet, dreigt een systeemrisico waarbij hele regio's of sectoren – van landbouw tot logistiek – economisch kwetsbaar worden of vastlopen. Het falen om de industrie tijdig binnen de planetaire grenzen te brengen, is daarmee niet alleen een ecologische, maar ook een financiële en maatschappelijke bedreiging.

Speerpunten voor een duurzame industrie:

- Een robuuste infrastructuur voor groene waterstof, primair via import uit Zuid-Europa, Noord-Afrika en andere zonnrijke gebieden. Noordzeestroom wordt pas ingezet als dit niet ten koste gaat van huishoudens en MKB.
- Vervanging van petrochemie door biobased chemie, gebruikmakend van plantaardige grondstoffen, CO₂-binding en elektrische processen.
- Versnelde toepassing van betaalbare en stille warmtepompen voor industriële en utilitaire toepassingen.

- Klimaatneutraal vrachtvervoer, via accutechnologie (licht transport), brandstofcellen (zwaar transport) en trolleysystemen op doorgaande vrachtcorridors.
- Versnelling van plantaardige productontwikkeling, die de verschuiving naar een gezonder, klimaatvriendelijker dieet aantrekkelijk maakt.
- Innovatiesteun alleen bij klimaattoezeggingen: Bedrijven die overheidssteun ontvangen, committeren zich aantoonbaar aan klimaatneutraliteit en circulariteit.
- Versterking van het ETS-systeem in Europees verband om prikkels voor verduurzaming te vergroten en 'gratis uitstootrechten' sneller af te bouwen.
- Aparte regels voor CO₂-opslag (CCS), zodat dit niet als vrijbrief geldt om bestaande vervuilende processen eindeloos te verlengen.
- Regionale industriële planning op Europees niveau: vergelijkbaar met de EGKS, zodat investeringen in installaties (zoals raffinaderijen of staalproductie) doelgericht worden geclusterd en overcapaciteit wordt voorkomen.
- Energiebesparingsverplichting uitbreiden tot maatregelen met een terugverdientijd tot 10 jaar, waardoor structurele efficiëntie versneld wordt.

10. Zorg voor klimaatneutrale mobiliteit – inclusief, efficiënt en internationaal verbonden

De omslag naar klimaatneutrale mobiliteit gaat veel te langzaam. Op het platteland blijft de leefbaarheid grotendeels afhankelijk van de (vaak fossiel aangedreven) auto. Tegelijkertijd wordt het openbaar vervoer – buiten de spits – steeds verder uitgekleed vanwege lage bezetting en hoge kosten. Een dalurenkorting helpt niet als er überhaupt geen bus of trein rijdt. Bereikbaarheid is een voorwaarde voor deelname aan de samenleving. Iedereen moet kunnen meedoen, ook zonder auto.

Internationaal is de verkeerde prikkel evident: vliegen is structureel goedkoper dan de trein. Dat stimuleert vervuilend gedrag en belemmert de ontwikkeling van een duurzaam mobiliteitssysteem. Nederland heeft hierbij een sleutelfunctie in Europa: als draaischijf voor internationaal verkeer, maar ook als aanjager van verduurzaming.

Een essentieel onderdeel van die transitie is het uitbreiden van het Europese hogesnelheidsnetwerk. HST-verbindingen kunnen een structureel alternatief bieden voor korteafstandsvluchten, mits betrouwbaar, betaalbaar en goed verbonden met het nationale OV. Een directe, snelle trein tussen Amsterdam, Parijs, Frankfurt, Berlijn en Kopenhagen is cruciaal voor de klimaatdoelen én economische slagkracht van Nederland. Een Europese treinpas, afgestemd op nationale abonnementen en gekoppeld aan CO₂-prestaties, zou reizigers kunnen verleiden tot een overstap van lucht naar spoor.

Concretevoorstellen voor klimaatneutrale mobiliteit:

- Openbaar vervoer is een publieke voorziening: winst is geen doel. Investeringen verschuiven van wegeaanleg naar OV, fietsvoorzieningen en elektrische laadinfrastructuur.

- Verlaag OV-tarieven structureel, naar voorbeeld van het Duitse 49-eurokaartje, en verbeter beschikbaarheid ook buiten de spits. OV-bedrijven komen weer in publieke handen om samenwerking en toegankelijkheid te waarborgen.
- Versnel elektrificatie van vrachtverkeer. Bouw een nationaal laadnetwerk en ondersteun waterstofinfrastructuur voor zwaar vervoer waar accutechnologie tekortschiet.
- Houd vast aan uitfasering van nieuwe fossiele auto's per 2030, ondersteund met aangepaste BPM, parkeerprivileges voor elektrische voertuigen en verplichtingen voor leaseparken.
- Voer een kilometerheffing in op CO₂-uitstoot én gewicht. Ook zware elektrische auto's veroorzaken infrastructuurslijtage en vragen meer grondstoffen.
- Schaf belastingvrijstellingen voor lucht- en scheepvaartbrandstoffen af. Verhoog vliegbelasting, introduceer een uitstootplafond dat jaarlijks daalt. Schiphol krimpt gecontroleerd en Lelystad Airport gaat niet open.
- Investeer in een Europees netwerk van hogesnelheidstreinen, met directe verbindingen tussen Amsterdam, Brussel, Parijs, Frankfurt, Berlijn en verder. HST moet een volwaardig alternatief worden voor vliegen tot 1.500 km.
- Stimuleer treinreizen via een EU-hogesnelheidspas, belast luchtvaarttickets met een CO₂-heffing en stimuleer energieneutrale nachttreinen.
- Verbied reclame voor fossiele mobiliteit (vliegtickets, SUV's met fossiele aandrijving) – naar analogie van tabaksreclame.

Conclusie: Toekomstplan voor een Klimaatrechtvaardige Leefbare Wereld – Realistisch, Betaalbaar en Politiek Urgent

Dit tienpuntenplan biedt een samenhangende visie voor een klimaatneutraal, leefbaar en sociaal rechtvaardig Nederland – binnen de planetaire grenzen en met het oog op een ecologische samenleving. Elk punt is gestoeld op actuele inzichten van onder meer het PBL, Urgenda, NL2120, de WRR, het Draghi-rapport en rapportages van onder andere Allianz en Wijkaanpak. De voorstellen zijn zowel maatschappelijk noodzakelijk als financieel en politiek haalbaar, mits er duidelijke keuzes worden gemaakt.

Het wenkend perspectief is helder: een samenleving waarin gezondheid, biodiversiteit, leefkwaliteit en sociale verbondenheid centraal staan. Een economie die functioneert binnen de draagkracht van de aarde. Een landschap dat veerkrachtig is tegen klimaatverandering en tegelijk ruimte biedt voor boeren, natuur en voedselproductie. Dit plan bouwt aan een ecologische samenleving waarin welvaart niet wordt gedefinieerd door groei alleen, maar door welzijn, evenwicht en toekomstbestendigheid.

Financieel haalbaar?

Ja. De kosten van niets doen zijn vele malen hoger. Klimatschade loopt wereldwijd op tot duizenden miljarden per jaar. Ook voor Nederland nemen de kosten toe door wateroverlast, droogte, gezondheidsschade en schade aan infrastructuur en woningen. Investerings in isolatie, OV, hernieuwbare energie en natuurinclusieve landbouw renderen sociaal én economisch. Bovendien bouwen deze investeringen niet alleen aan crisisbeheersing, maar aan de fundamenten van een ecologische samenleving die gericht is op herstel, veerkracht

en kwaliteit van leven. Goed beleid biedt zekerheid, banen en een structurele verlaging van energielasten.

Om deze transitie betaalbaar en structureel te financieren is een herzien belastingregime essentieel. Zoals CE Delft en andere onderzoekers aantonen, kan een verschuiving van belasting op arbeid naar belasting op vervuiling, grondstoffengebruik en vermogen zorgen voor meer groene investeringen en sociale rechtvaardigheid. Denk aan CO₂-heffing, het afbouwen van fossiele subsidies, een eerlijke vermogensbelasting en fiscale stimulansen voor circulaire bedrijvigheid. Zo wordt de vervuiler financieel verantwoordelijk en komt er ruimte om huishoudens en het mkb te ondersteunen.

Politiek haalbaar?

Ook dat. Steeds meer landen kiezen voor een actieve industriepolitiek, sociale garanties in klimaatbeleid en natuurherstel. Burgers willen duidelijkheid en eerlijkheid. Wat nodig is: politieke moed en een heldere koerswisseling – weg van het doorschuiven van risico's naar volgende generaties, richting een toekomst waarin mens en natuur weer in balans zijn.

Tot slot: centrale regie en systeemverandering zijn onmisbaar

De klimaat- en biodiversiteitscrisis vraagt om meer dan losse maatregelen of vrijblijvende doelstellingen. Wat nodig is, is een samenhangend en doortastend beleid, gericht op een samenleving die binnen de grenzen van de aarde functioneert en iedereen perspectief biedt. Het tienpuntenplan laat zien dat dit haalbaar is – technisch, financieel en sociaal. Maar versnelling en samenhang vereisen centrale regie vanuit de overheid. Niet om van bovenaf alles te bepalen, maar om kaders, rechtszekerheid en richting te bieden voor provincies, gemeenten, bedrijven en burgers. Daarbij is het principe van subsidiariteit essentieel: besluiten moeten zo dicht mogelijk bij de mensen worden genomen, maar met duidelijke nationale regie waar dat nodig is om samenhang en rechtvaardigheid te waarborgen.

Een systeembenadering is cruciaal. De landbouw-, energie-, industrie- en mobiliteitstransities zijn geen op zichzelf staande opgaven. Ze grijpen in elkaar en vragen om integrale keuzes – voor ruimte, voor energieverdeling, voor grondstoffengebruik en voor sociale rechtvaardigheid. Alleen als we die verbanden onderkennen en aanpakken, kunnen we een toekomst realiseren die leefbaar is voor iedereen, nu en later.

Nederland heeft de kennis, de middelen en de mensen om dit te doen. Wat ontbreekt is politieke moed en visie. Het is tijd die wel te tonen.